

Рудоман О. А.

Хмельницький національний університет

ПАРАДИГМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ СИНТАКСИЧНОГО ЕКСПРЕСИВНОГО ЯВИЩА ПОВТОРУ

У статті розглянуто синтаксичне явище повтору з позицій аналізу його форми, змісту та функціонування як модифікації експлікованого плану. Складено парадигматичну класифікацію експресивного синтаксичного явища повтору на матеріалі англійської мови, яка б уможливила встановлення кореляції між різноманітними експресивними процесами та формами їхнього відображення у мовленні. Один із найважливіших критеріїв під час класифікації повторів в емоційному мовленні – комунікативна інтенція мовця, яка визначає семантичні особливості реалізованої структури. Виокремлено групу ознак усередині модифікації «повтору», яка містить такі структурно-семантичні різновиди: ехолалічний повтор, повтор-ствердження / заперечення, повтор-перезапит, артикуляторні персеверації, помилковий повтор, повтор-вокатив, повтор-спонування. При цьому ехолалічний повтор, повтор-ствердження / заперечення, повтор-перезапит – це екстеріорні повтори, для яких характерна реалізація компонентів висловлення співрозмовника; інша група повторів – це повтори інтеріорності – повторення фрагментів власного висловлення.

Ключові слова: експресивний синтаксис, парадигматична класифікація, екстеріорні повтори, інтеріорні повтори, афективне мовлення.

Постановка проблеми. У лінгвістиці часто послуговуються таким поняттям, як експресивність (лат. *expressio* – вираження). Це можна пояснити тим, що саме експресивність у художньому тексті забезпечує численним мовним одиницям повноцінне функціонування й створення стилістичного значення, фону, ефекту. Актуалізація цих мовних одиниць відповідно до настанови автора твору, мети робить їх експресивними, інтенсивно вираженими в будь-яких ситуативно-контекстних умовах.

Повтор – це особлива стилістична фігура творення експресії в художньому творі. «Повтор – фігура мови, що полягає в повторенні в певній послідовності звуків, слів або ж їх частин, висловів для досягнення відповідного виражального чи виражально-зображального ефекту» [6, с. 459].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні існує велика кількість робіт, які присвячено проблемам опису повтору, настільки поширеного як у розмовній мові загалом, так і в емоційному мовленні зокрема [2; 5; 8; 12; 14 тощо]. Повтор досліджували О. Потєбня (головне та творче завдання повтору полягає не в нагромадженні елементів змісту, а в художній їхній організації) [6, с. 552], І. Білодід (основна стилістична функція повтору – це художнє увиразнення мови, зміцнення її експресивно-зображальних власти-

востей) [10]. В. Суханова дотримується поглядів І. Білодіда [9, с. 63], О. Тараненко досліджує класифікацію повторів [11, с. 507–508], С. Єрмоленко, І. Ковтунова, К. Кукушкіна, В. Чабаненко, І. Чернухіна вивчають повтор як синтаксичний засіб, а Л. Пришляк визначає його як синтаксичну конструкцію з повторенням елементів семантичної структури речення або цілого речення з тотожним, близьким чи відмінним лексико-семантичним наповненням зі збереженням або зміною позиції щодо інших елементів тексту [7, с. 5]. І. Кочан розглядає повтор як багаторазове відтворення різних лінгвістичних одиниць: фонем, морфем, лексем, слів, словосполучень, речень [4, с. 37].

Постановка завдання. Оскільки повтор, як і будь-яке складне синтаксичне явище, ще не отримало завершеного опису через свою багатоплановість і специфічність мовного вираження, то вивчення повтору як експресивного явища вважаємо **актуальним**.

Мета статті – скласти парадигматичну класифікацію експресивного синтаксичного явища повтору на матеріалі англійської мови, яка б уможливила встановлення кореляції між різноманітними експресивними процесами та формами їх відображення у мовленні.

Завдання дослідження полягає в комплексному вивченні синтаксичного явища повтору з позицій аналізу його форми, змісту та функціонування як модифікації експлікованого плану.

Виклад основного матеріалу. У наявних класифікаціях традиційно використовують такі ознаки повторів: їхні дистрибутивні, компонентні та лексичні характеристики й комунікативне спрямування. Дистрибутивні характеристики визначені, з одного боку, елементами висловлення (мовця або його співрозмовника), які піддаються повторній реалізації, а з іншого – розташуванням повторюваних елементів щодо один одного. Оскільки в лінгвістичній літературі описано можливість розташування вихідного елемента як у мові мовця, так і у мові співрозмовника, але не подано чіткого термінологічного позначення таких повторів, то назвемо їх відповідно інтеріорними (1, 2) й екстеріорними (3) повторами:

(1) *'I'm Helen, she said. 'Dana's partner.' Dana's partner? Where had I been?* (Bolton S. J., c. 69).

(2) *'It's OK, I was saying. 'It's OK.* (Bolton S. J., c. 1).

(3) *'Can you hear them? People are coming. Just hold on.' Both her hand and mine were sticky with blood. The metal strap of her watch pressed into me. 'Come on, stay with me.' Sirens getting louder. 'Can you hear them? They're almost here.'* (Bolton S. J., c. 1)

Незважаючи на те, що в другому випадку повторювані висловлення перервані репліками співрозмовника, їх, безумовно, можна зарахувати до інтеріорних повторів. Дистрибуцію повторів визначають також їхнім розташуванням – контактним або дистантним – щодо один одного. Однак, як показав аналіз фактичного матеріалу, ця ознака не релевантна під час виявлення кореляційних зв'язків між структурою повтору та типом предикативного значення. Компонентні характеристики повторів визначають ступенем наявності в них матеріальних компонентів вихідного висловлення. Повтори можна поділити на такі: повтори однакового обсягу, які зберігають усі структурні компоненти (1); звужені, для яких характерне елімінування будь-яких компонентів (2); розширені, для яких характерне введення нових компонентів (3):

(1) *'Don't breathe. Don't think about the river, about the darkness below, about weed tangling in my face. Make those minutes count. Savage pain as something hits me hard. I'm being dragged against a hard surface I can't see. For a second I stop moving and know I'm caught on something. The river rips past me like a waterfall and I know this*

is the end. Then I'm free again, spinning off into darkness. Lights still above me. Don't breathe. (Bolton S. J., c. 46).

(2) *'Can you sort out protection?' she asked.*

'Protection?' I repeated. 'For you?' (Bolton S. J., c. 11).

(4) *'Take it easy,' he was saying, just as I'd done seconds earlier; only he was saying it to me. 'There's an ambulance on its way. Just take it easy.'* (Bolton S. J., c. 1).

Лексичне наповнення тісно пов'язане зі структурними особливостями висловлення [8]. У повних повторах дублюється одне й теж саме слово, словосполучення або речення:

'We'll catch him,' I said, wondering who I was trying to convince. 'I saw him. He's real. We know who he is. We'll catch him.' (Bolton S. J., c. 39).

Для варіативних повторів характерні певні зміни в лексичному складі:

– заміна вихідних лексичних одиниць на синонімічні, словникові та контекстуальні: *'Miles is your friend, boyfriend ...?' (Bolton S. J., c. 9);*

– введення в повторювану репліку нових компонентів, що інтенсифікують значення висловлення: *'Let her go, Sam,' called Joesbury. 'Just let her go. And we can sort this out.'* (Bolton S. J., c. 45);

– субституція будь-якого компонента повторюваного висловлення: *'I lost someone I loved,' says the voice. 'Did you know that?' 'How could I know that?' Karen whimpers. 'I have no idea who you are.'* (Bolton S. J., c. 55).

Різновиди лексичних варіативних повторів не обмежені трьома названими типами. Семантична цінність і комунікативна значущість повторів залежать від їхнього компонентного складу, лексичного наповнення [1; 2 тощо]. М. Блох вважає, що інформативно-семантичний склад повних дублетів не може нести нової інформації, порівняно із семантичним складом попередніх елементів, і тому надмірний [1]. «Абсолютно зайвою надмірністю мови» може бути повтор питального слова в межах одного речення: *'How?' I asked him. 'How did you get lucky?'* (Bolton S. J., c. 70).

Але, як відомо, різний обсяг та ідентичність лексичного наповнення не завжди означає семантичну надмірність. Наприклад, повна відповідь на запитання співрозмовника в розмовній мові служить сигналом, показником додаткового значення. Семантичне значення повноскладної відповідної репліки підтверджено її повторенням в розширеному висловленні: *'Do you like the zoo, Karen?' This is insane. She is at the mercy of*

someone who is completely insane. 'I like the zoo,' the voice says, as music begins to play softly, a tune so incongruous that Karen thinks, for a moment, it must be coming from outside. 'I'm going very soon,' the voice continues. (Bolton S. J., с. 55).

Однак варіативність лексичного наповнення не завжди свідчить про виникнення нових семантичних зв'язків між повторами, а може бути показником бурхливого протікання афективних станів: *How could I have seen nothing? How could I have missed the attack? How could I have been close enough for her to die in my arms?* (Bolton S. J., с. 89) – це приклад синтаксичного паралелізму, для якого характерна максимальна зміна лексичного складу всередині конструкції. Для визначення комунікативного значення повторів варто послуговуватись поняттями «корисності» й «марності» висловлення, оскільки семантично надлишкова інформація може бути як корисною, так і зайвою.

Вивчаючи афективне мовлення, варто мати на увазі, що «корисний» той повтор, який сприяє здійсненню комунікативних завдань мовця. «Марні», ба більше – ті, що ускладнюють процес комунікації повтори, – виникають, наприклад, через порушення роботи органів мовоутворення. Також варто брати до уваги, що будь-який повтор афективного мовлення «корисний» через те, що сигналізує про емоційний стан мовця. Названі вище характеристики повторів у мові – дистрибуція, компонентний і лексичний склад, семантична цінність, комунікативна значущість, частотність – залежать від умов реалізації а отже, повинні братися до уваги під час класифікації первинних ознак таких структур.

Вивчення формальних структурно-семантичних характеристик показав, що кореляційні зв'язки між виокремленими класифікаційними групами й особливостями предикативної семантики досліджено лише в найзагальнішому плані. Тому виникла необхідність створення «проміжних» класифікацій, на основі всіх характеристик розглянутого синтаксичного явища – від формальних структурних ознак повторів до їхньої загальної семантичної функції. Спочатку побудований субсубпарадигматичний ряд містив близько тридцяти первинних груп. Його подальше коригування відповідно до поставленого завдання – розробити парадигматичну класифікацію, яка віддзеркалює особливості емоційного мовлення, будемо здійснювати виробленим методом проб і помилок, який полягає в тому, що деяким вихідним фактичними даними дають попереднє пояснення, висуваючи ті чи

інші гіпотези, які надалі відкидають або видозмінюють залежно від того, наскільки правдоподібними вони виявляються під час зіставлення з новими фактичними даними.

Згаданий метод проб і помилок під час пошуку структур із врахуванням предикативного значення показав, що під час класифікації повторів в емоційному мовленні один із найважливіших критеріїв – комунікативна інтенція мовця, яка визначає семантичні особливості реалізованої структури. При цьому необхідна умова виокремлення структурних форм – це можливість їх однозначної ідентифікації на основі формальних характеристик без залучення авторських ремарок і диктменного аналізу за контекстом. Виокремлено групу ознак усередині модифікації «повтору», яка містить такі структурно-семантичні різновиди: ехолоалічний повтор, повтор-ствердження / заперечення, повтор-перезапит, артикуляторні персеверації, помилковий повтор, повтор-вокатив, повтор-спонукання. При цьому ехолоалічний повтор, повтор-ствердження / заперечення, повтор-перезапит – це екстеріорні повтори, для яких характерна реалізація компонентів висловлення співрозмовника; інша група повторів – це повтори інтеріорності – повторення фрагментів власного висловлення.

Розглянемо докладніше групу ознак, що входять у модифікацію «повтору». Ехолоалічний повтор полягає в повторенні фрагмента репліки співрозмовника зі стверджувальною (1), окличною (2) або запитальною (3) інтонацією [15]:

'Fine,' I said automatically and, a second later, realized I was. I was absolutely fine. (Bolton S. J., с. 54).

I was trying to stop. I really was. (Bolton S. J., с. 47).

'Get off the fucking bridge!' Cooper's voice in my left ear was close to deafening. 'Get off the bridge or you scrape her brains off it!' (Bolton S. J., с. 45).

'Body part,' I said, when we turned on to the A2. 'What body part exactly?' (Bolton S. J., с. 50).

У наведених прикладах ехолоалічні повтори функціонально подібні до вигуківих висловлювань, оскільки виступають лише засобом вираження емоційної реакції на сказане. Ехолоалічний повтор, який звужений на емоційному змістовому елементі, часто мимовільний і неусвідомлений: *'She went upstairs,' Evadne said. 'Upstairs?' repeated Mizon.* (Bolton S. J., с. 65).

Повтор-ствердження / заперечення – це повтор репліки співрозмовника з метою вираження емоційного ставлення до почутого. Повторюватися може як уся репліка співрозмовника, так і її фрагменти. При цьому нерідко відбувається еліміна-

ція, субституція або репрезентація компонентів вихідного висловлення. Емоційна оцінка в таких структурах реалізується за допомогою стверджувальних і заперечних слів *yes / no*, а також їхніх еквівалентів – слів і речень (*definitely; that's right; never* тощо).

(2) *'So they let you through,' said Joesbury.*

'They let me through,' I agreed. (Bolton S. J., c. 82).

(2) *'And then she ran away?' said Joesbury.*

'Yes,' agreed Jenkins. 'Then she ran away.' (Bolton S. J., c. 79).

'And as you've probably seen for yourself, not much of a social life. My career is everything and I couldn't give up on it until there was no choice. Can you understand that?'

'Consider it understood,' said Joesbury. (Bolton S. J., c. 82).

'You were on duty the night of the alleged rape?' asked Joesbury.

'I was. And then I came down here with the older girl as soon as it was light,' answered Williams. (Bolton S. J., c. 76).

'Did she tell you who it was?'

I shook my head. 'Never,' I said. (Bolton S. J., c. 80).

Повтором-ствердженням може виступати формально заперечне речення, яке підтверджує правомірність слів співрозмовника:

'I never saw any money,' I said. 'None of the girls did. We did tricks and then we got the gear. There was a brief window every day when we were just about functional. Rich would collect us, take us to places where we could get cleaned up and fed, and then we'd go out. By the time the business was over, we were desperate. All we could think about was the next hit and just being able to forget.' (Bolton S. J., c. 82).

У повторі-запереченні нерідко відсутні експліковані засоби вираження заперечення: слово *за* і його структурні та змістові еквіваленти:

(1) *'They don't react well to the smell of blood,' she went on. 'Neither do I,' said Tulloch in a low voice. (Bolton S. J., c. 71).*

(2) *'Where do you want to eat?' asked Joesbury, stifling a yawn as we took the lift up.*

'Actually, I don't,' I said, without taking my eyes off the lift buttons. (Bolton S. J., c. 80).

Повтор-перезапит вживають для уточнення змісту почутого. Причина перезапиту в емоційному мовленні – це стан здивування, спричиненого словами співрозмовника. Повторній реалізації можуть піддаватися компонент / компоненти (1) або вся репліка співрозмовника загалом (2):

'Some women change their hair colour more than I change my socks,' said Joesbury. I must have been really engrossed not to see him coming. 'And clothes make a huge difference to body shape. What do you think, Flint?'

'About what?' I said, without taking my eyes off the screen (Bolton S. J., c. 67).

'No, they threw them in the river,' said Williams. Joesbury almost did a double take. 'They did what?' (Bolton S. J., c. 76).

Питальне слово в таких перезапитах перебуває в постпозиції. Існують випадки, коли під час подвійного уточнювального перезапиту фрагмент репліки співрозмовника вимовляється з питальним словом у препозиції: *Jesus, why hadn't I seen it, why hadn't I seen it?* (Bolton S. J., c. 83).

У деяких випадках вихідна стверджувальна репліка співрозмовника повторюється без структурних змін, оформляючись відповідним чином інтонаційно: *'I called her Tic.' He frowned at me. 'Called her Tic?' he said. (Bolton S. J., c. 38).*

Артикуляторним персевераціям піддаються короткі односкладові слова, склади й окремі звуки. Це контактні розташовані однакового обсягу інтеріорні повтори, семантична цінність яких дорівнює нулю: *'OK, OK, calm down. What happened to her?'* (Bolton S. J., c. 82).

До повних персеверацій однакового обсягу належать персеверації вигуків і вигуківих слів. Такі повтори завжди інтеріорні та, як правило, контактні розташовані. Персеверації вигуків у мовленні людини в стані дисоціації можна пояснити їхньою чіткою позитивною або негативною конотацією, стереотипністю вживання в емоційних ситуаціях, простотою моторної реалізації. Вигуківі дисоціативні персеверації виникають лише в стані загальмованості, спричиненому негативними афектами: *'Oh God no, oh not you too.'* (Bolton S. J., c. 81).

Артикуляторні персервації ускладнюють процес комунікації «зайвими» структурами, які можна вважати «корисними», інформативними сигналами про емоційний стан мовця.

Помилковий повтор пов'язаний із розумовими порушеннями, що ускладнює і вибір наступних компонентів висловлення. Повтори в такому разі дають змогу мовцеві зібратися з думками, частково заповнити паузи нерішучості (гезитації): *Davey (his accent grows more Welsh in excitement). I'd love you, Nell! I'd love you! I'd – I'd look after you! I'd take you away out of it (Bolton S. J., c. 89).*

Повтор-вокатив – це звертання мовця до співрозмовника з метою привертання уваги. Повтор-звертання без подальшого розгортання висловлення сигналізує про інтенсивність протікання афекту. Такі повтори виникають, коли мовець шукає, кличе когось. Повтор-звертання на початку висловлення привертає увагу співрозмовника до подальших смислових компонентів і, відповідно, підсилює вплив мовця на зміст висловлення: *'Cathy, 'she says. 'Cathy, this isn't funny.'* (Bolton S. J., с. 1).

Повтор-спонукання відображає прагнення мовця до волевиявлення та реалізується через

багаторазове повторення різних спонукань – від благання до категоричної заборони. Повтором-спонуканням може виступати повтор будь-якого дієслова в наказовій формі: *'Come on, wake up. You have to help me. Come on, Lacey, I can't lose you too.'* (Bolton S. J., с. 81).

Висновки і пропозиції. Отже, в парадигматичній класифікації експресивного синтаксичного явища повтору отримано ряд, який містить сім структурно-семантичних ознак: ехололічний повтор, повтор-ствердження / заперечення, повтор-перезапит, артикуляторні персеверації, помилковий повтор, повтор-вокатив і повтор-спонукання.

Список літератури:

1. Блох М. Я. Проблемы парадигматического синтаксиса: на материале английского языка: автореф. дисс. ... докт. филол. наук: спец. 10.02.19. Москва, 1976. 33 с.
2. Валгина Е. А. Сокращение и расширение конструкции как прием экспрессивной речи: на материале местоименных вопросительных предложений современного английского языка: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.02. Москва, 1984. 160 с.
3. Викторова Е. Ю. Коммуникативы в разговорной речи: на материале русского и английского языков: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19. Саратов, 1999. 195 с.
4. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посібник. 2-е вид., перероб. і доп. Київ, 2008. 423 с.
5. Павленко Л. І. Синтаксичні та функціонально-семантичні характеристики експлікаційних моделей в англійському розмовному мовленні: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Харків, 2005. 20 с.
6. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике. Москва, 1958. 320 с.
7. Пришляк Л. Б. Повтор як засіб експресивного синтаксису поетичного мовлення 60-х років ХХ століття: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Донецьк, 2002. 20 с.
8. Сковородников А. П. Об одном виде повторной номинации со стилистической значимостью. Синтаксис текста. 1979. С. 182–197.
9. Суханова В. Ф. До питання про архітектоніку художнього твору. Українське мовознавство. 1975. Вип. 3. С. 63–68.
10. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / За ред. акад. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1973. 587 с.
11. Українська мова: Енциклопедія / Ред. рада В. М. Русанівський та ін. Київ. Укр. енциклопедія, 2000. С. 507–508.
12. Aitchison J. "Say, Say It Again Sam": The Treatment of Repetition in Linguistics. Repetition. 1994. P. 15–34.
13. Bolton S. J. Now You See Me. New York, 2011. 94 p.
14. Giddey E. Repetition in Byron's Don Juan: A Few Reflections. Repetition. 1994. P. 145–156.
15. Parker F., Pickeral J. Echo Questions in English. American Speech. 1985. V. 60. № 4. P. 337–347.

ПАРАДИГМАТИЧЕСКАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ ЭКСПРЕССИВНОГО СИНТАКСИЧЕСКОГО ЯВЛЕНИЯ ПОВТОРА

В статье рассмотрено синтаксическое явление повтора из позиций анализа его формы, содержания и функционирования как модификации экспликативной формы. Составлена парадигматическая классификация экспресивного синтаксического явления повтора на материале английского языка, которая бы делала возможным установление корреляции между разнообразными экспресивными процессами и формами их отображения в вещании. Один из важнейших критериев при классификации повторов в эмоциональном вещании – коммуникативная интенция вещателя, которая определяет семантические особенности реализованной структуры. Выделено группу признаков внутри модификации «повтор», которая включает следующие структурно-семантические разновидности: эхололический повтор, повтор-утверждение / отрицание, повтор-переспрос, артикуляторные персеверации, ошибочный повтор, повтор-вокатив, повтор-побуждение. При этом эхололический повтор, повтор-утверждение / отрицание, повтор-переспрос, – это экс-

териорные повторы, которым характерная реализация компонентов высказывания собеседника; другая группа повторов – это повторы интериорности – повторение фрагментов собственного высказывания.

Ключевые слова: *экспрессивный синтаксис, парадигматическая классификация, экстериорные повторы, интериорные повторы, аффективное вещание.*

PARADIGM CLASSIFICATION OF EXPRESSIVE SYNTACTIC PHENOMENON REPETITION

There has been studied a syntactical phenomenon repetition analyzing their structure, meaning and function as the explicative modification in the article. There has been made a paradigm classification of an expressive syntactic phenomenon repetition on the basis of the English language which makes it possible to set correlation between various expressive processes and forms of their representation in speech. One of the main criteria for repetition classification in emotive speech is communicative speaker intention which defines semantic peculiarities of the structure. The distinguished features inside the modification “repetition” include the following structure and semantic types: echo speech repetition, repetition-affirmation / negation, repetition-echo question, articulator perseveration, mistaken repetition, repetition-vocative, repetition-motive. Echo speech repetition, repetition-affirmation / negation, repetition-echo question are exterior repetitions where the components of an interlocutors speech are represented; the second group of repetitions are interior repetitions – the repetitions of some parts of own utterance.

Key words: *expressive syntax, paradigm classification, exterior repetitions, interior repetitions, affection speech.*